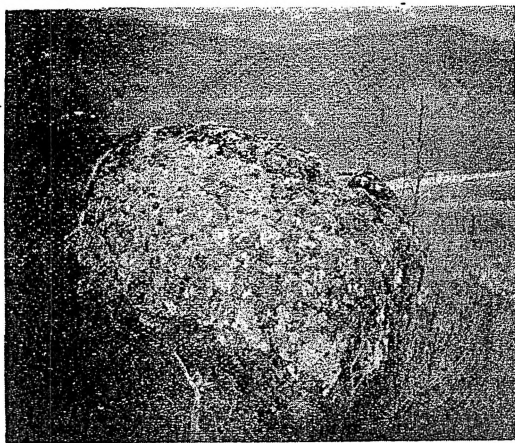

БЕЛЕШКЕ.

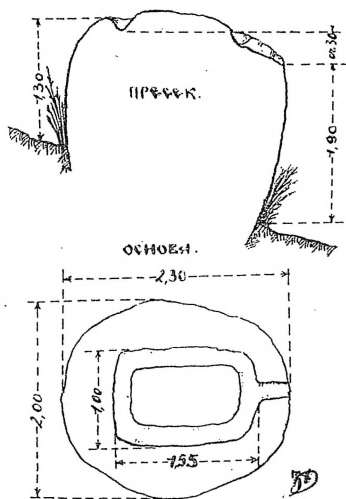
ПРЕИСТОРИСКИ СПОМЕНИЦИ У ОКОЛИНИ КОСОВСКЕ МИТРОВИЦЕ.

Захваљујући љубазности г. Аврама Поповића, директора гимназије у пензији и несумњиво најбољег познаваоца старина у околини Митровице, био сам у могућности да, при своме последњем проласку кроз њу, обиђем и снимим три преисториска споменика, на самоме Звечану и у његовој околини.

Први споменик је једна гранитна стена $2,0 \times 2,3$ м у основи и $1,3$ односно $2,2$ м висине, која се налази са западне стране, у подножју Малог Звечана (сл. 6—1). На њеном је горњем делу, у облику правоугаоника, изведен један канал око 20 см. ширине и до 15 см. дубине (сл. 1 и 2). Канал има под на једној

Сл. 1. — Гранитни жртвеник.

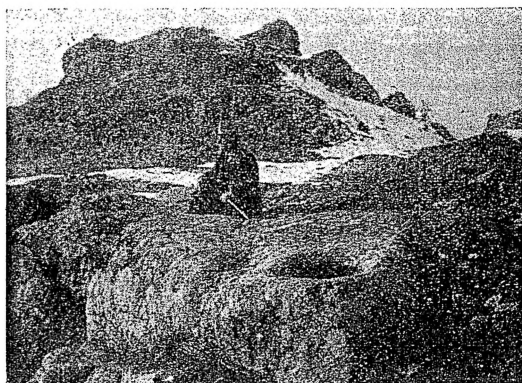
Сл. 2. — Основа и пресек гранитног жртвеника.

страни стене, где је продужен другим краћим краком до њене ивице. Према изгледу самога споменика, а нарочито према облику изведеног канала, дало би се закључити да је ово могао бити какав жртвеник на чијем су се средњем испупченом делу приносиле жртве, док је њихова крв каналом отицала наниже да би се најзад сва скупила у какав подметнути суд. — Г. А. Поповић је у близини некада нашао још један овакав споменик нешто различитијег облика, али овога данас више нема; — употребљен је вероватно при зидању оближње, новоподигнуте зграде.

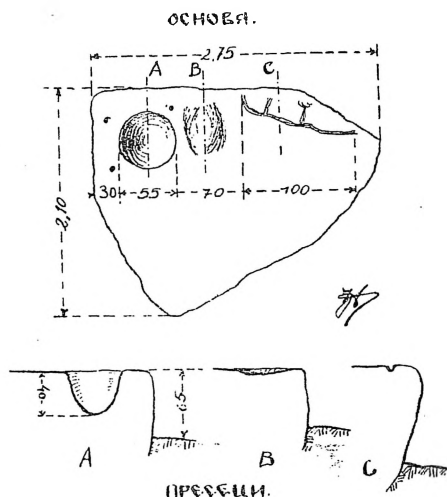
Налазимо затим у самоме граду, на врху Звечана (сл. 6—2) један заравњен гранитни монолит $2,75 \times 2,10 \times 0,65$ м величине (сл. 3 и 4). У углу је издубљена једна кружна рупа 55 см пречника и 40 см дубине, окружена са три неправилно поређане мале рупе. Одмах са десне стране примећује се још једно, сасвим плитко удубљење, за које се не може одредити да ли је постало на природан или вештачки начин. Најзад, на супротном крају имамо

један дужи, грубо издубљени, разгранати канал, 3—5 см. ширине и толике исте дубине, чија се намена не може установити јер је камен на томе месту и сувише излизан и ороноу.

Трећи споменик, један менхир изванредне величине (око 8 м. висине), налази се на самоме улазу у село Звечан (сл. 5, 6—1). Гранитни монолит није међутим нарочито издизан и усађиван у земљу, већ је као споменик искоришћен један природно усправљен камен, што му, као преисториском објекту, несумњиво одузима изванредан проценат значаја. Но према једном удубљењу, које се налази на трећини његове висине, удубљењу које је могло бити израђено само човечијом руком, може се са сигурношћу и овај мегалит уврстити у групу преисториских споменика

Сл. 3. — Мегалит на врху Звечана.

Сл. 4. — Основа и пресеци гранитног мегалита.

истога налаза. — До скоро се, усталом, на овај мегалит ослањао још један велики, самосталан блок, који је пре годину или две разбијен да би се од њега израдила фасада једне митровачке зграде. Његови поломљени остаци могу се још приметити на десној страни слике 5.

Најзад на супротној страни Ибра, наспрам самога Звечана, на једној коси названој Рударе, по којој су расути огромни блокови гранита, могу се наћи, по речима г. А. Поповића, још неки слични споменици као и трагови једне преисториске куће. Нисам, на жалост, стигао да обиђем и ово налазиште, али га морам споменути, надајући се да ће га ко други убрзо моћи дефинитивно да испита.

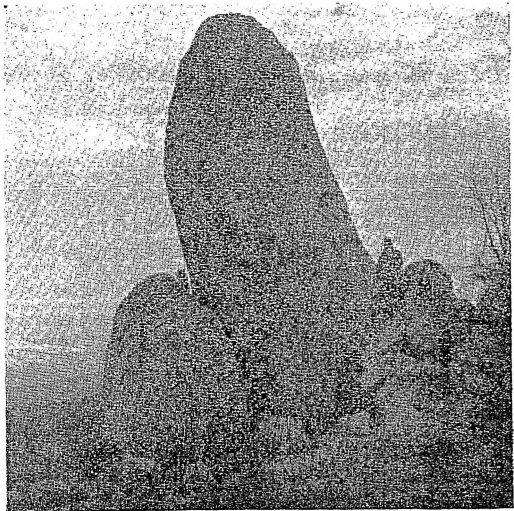
арх. Ђ. Бошковић.

Извештај г. арх. Ђ. Бошковића о преисториским мегалитима са подручја бивше краљевине Србије је трећи ове врсте до данас. Прво је г. Сима Тројановић упозорио поред других и на мегалит Етнографског музеја у Београду из Топличког краја (?), који на положеној горњој страни има канал сличан Бошковићевом првом мегалиту и неколико удубљења (чанчића), као на Бишковићевом другом мегалиту. Затим је г. Живко Д. Петковић описао мегалит из Срнаља (среза расинског), на коме се налазе фигуре људи, животиња и геометриске, као и три удубљења (чанчића)¹. Последњи извештај г. Ђ. Бошковића је важнији у толико, што допуњује у неколико слику географског подручја ових мегалита код нас, јер прекумановској

¹ Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1909 — S. Trojanović: Megalithe in Serbien; Старица 1922 — Ж. Д. Петковић: Мегалит из Срнаља.

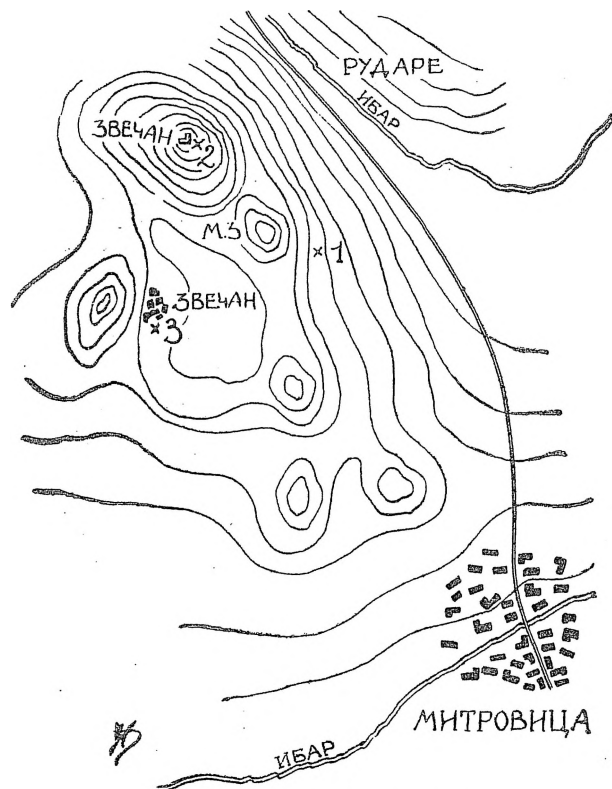
Србији, из које су прва два, додаје још и покумановску, из које потичу описана три Бошковићева наласка. Према томе требало би очекивати, да ће са читавог овог подручја евентуално и суседног наласци бити умножени. Ако ови наласки буду припадали истој култури и добу, тада ћемо имати нову област преисториских мегалита. Дотле можемо тражити само аналогije нашим мегалитима у врло далеким крајевима, јер их суседне земље немају, и грубо одредити њихову старост у преисториску или историску епоху без ближег хронолошког одређења.

Европска преисториска област мегалита, без обзира, да ли су они употребљавани у култне споменике или монументалне лаичке грађевине заузима крајњи југ, запад и север Европе. Тако се они налазе у подручју Егеје, на Сицилији и у Јужној Италији, по Шпанији, Француској и Енглеској, на северу Немачке и у Скандинавији. Срце Европе, цело Подунавље са суседним областима,

Сл. 5. — Менхир.

остало је без мегалита, као и крајњи североисток на подручју Русије. Временом они почињу скоро свугде током неолита, али се губе већ почетком бронзаног доба, док у Егеји трају и кроз бронзано доба као саставни део, технички материјал, монументалних грађевина из природних и обрађених мегалита. За сада је тешко одлучити се за везу наших мегалита са неким подручјем, јер и ако је географски Егеја најближа, типски је најдаља, пошто не познаје овакову врсту појединачног мегалита у култне сврхе. Напротив Француска и Енглеска, додуше географски најдаље, показују опет типски највише аналогija са нашим мегалитима, јер је код њих у обичају појединачан мегалит у култне сврхе.

Сл. 6. — Ситуација налазишта.

Тако би по западним аналогijaма неолитских мегалита Француске и Енглеске први Бошковићев камен био поваљен неки култни мегалит, са некаквим дубоким цртежом, који на положеном камену изгледа истина као канал за отицање крви жртве. И други камен чини утисак поваљеног култног мегалита са удубљењима (чанчићима),

која на западу нису ретка. За оба ова камена у случају, да су преисториске старости и евентуалне везе са западном области мегалита, усправан положај би био нормалан, а не положен као данас, јер би се само тако могла претпостављати култна употреба. Мишљење да су служили као жртвеници једва се може тада одржати за преисториско доба². Трећи камен би био нека врста самониклог менхира, такође култног камена, који су додуше на западу постављени од људи.

То су далеке преисториске аналогije Бошковићевих мегалита. Само по овим аналогijaма можемо себи претпостављати преисториску старост, јер није около нађено неких других преисториских објеката, који би могли то потврдити. Иначе има важних околности, које могу ту претпоставку оборити. Сво камење је нађено у систему брда и града Звечана. На западу су мегалити обично у равницама, постављени људском руком, овде је изгледа све самоникло камење, или бар последњи камен, али сви имају на себи без сумње трагове људског делања на њима. Намаће се питање да није други камен из система саме звечанске грађевине, историског града.

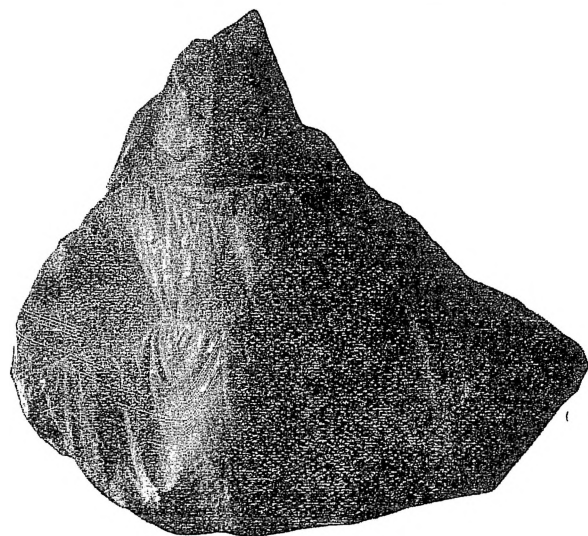
Тако смо дошли у домену историских претпоставки. Тада би мишљење г. Ђ. Бошковића, да су прва два камена жртвеници, могло бити тачно. Питање је само, коме пресловенском народу треба их доделити. Могуће чак и паганским Словенима, или чак некој оријенталској секти, која је у нашем средњем веку продрла код нас. Ово би важило и за последњи Бошковићев мегалит, који би био тада нека врста каменог божанства. У сплету ових питања, важно је, да је г. Ђ. Бошковић тачно дао оно, што је нашао, а будућност и даљи наласци ће већ потврдити једну од горњих претпоставки.

Миодраг Грбић

Међутим по усменом саопштењу г. Ђ. Бошковића, описани положај мегалита, једино је природан, јер су ови скоро укупани у земљу. Намаће се зато питање, да нису можда служили у практичне сврхе?

ЈЕДАН МИТРИН РЕЉЕФ ИЗ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ

Расправљајући о развиту Митриног култа, г. Балдуин Сарија, проф. Универзитета, даје списак до сада пронађених Митриних споменика дунавског типа, па на основу њихових локалитета закључује, да су најзападнија налазишта ове врсте споменика Неготин у Србији (ако се не узме у обзир Сисција и др.) и Арчар у Бугарској, најисточнија Свиштов и Рушчук, а нај-јужнија многобројна налазишта око Тустендила. А када се изван ових области нађе какав егземплар, он је обично мали и, по мишљењу г. Сарије, био би донесен из дунавских области од Митриних обожаваалаца.¹

Сл. 1. — Одломак Митрина рељефа из Дренова.

Госп. Казаров, археолог из Софије, у своме извештају о археолошким открићима у Јужној Србији, учињеним за време светскога рата, између оста-

¹ Б. Сарија: Развитац Митрине кулне слике у дунавским областима. Старијар, сер. III, књига 2, св. 49.